

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΤΟΥ ΣΑΙΝΤ ΙΛΑΙΡ

Α'.

"Όσοι κατὰ τὴν ψυχρὰν πρωΐαν τῆς 3 Δεκεμβρίου 1889 συνήντων τὴν κηδεΐαν, τὴν παρακάμπτουσαν τὸ Πάνθεον καὶ διευθυνομένην εἰς τὴν πλησίον αὐτοῦ ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, διέκοπτον τὸ βῆμα καὶ ἔμενον εἰς τὰ πεζοδρόμια ἀποροῦντες. Ἀναγνωρίζοντες μεταξὺ τοῦ συνοδεύοντος τὴν ἐκφορὰν πλήθους πρόσωπα πολλὰ ἐκ τῶν ἐξεχόντων εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, μὴ βλέποντες ὅμως οὔτε ἀκαδημαϊκὰς στολὰς, οὔτε τοὺς ποικιλοχρόους καθηγετικούς μανδύας, καθὼς συνεθίζε-ται εἰς κηδεΐας συναδέλφων, ἡρώτων μετὰ περιεργείας τίς ἦτο ὁ οὕτω τιμώμενος νεκρός, ὁ μὴ συγκαταλεγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ἢ τῶν καθηγητῶν, ἀλλὰ καὶ μῆτε κἂν μεταξὺ τῶν παρασημοφόρων, ὡς ἐμαρτύρει ἡ ἔλλειψις στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος. Παρατηροῦντες τὴν γενικὴν κατῆφειαν τῶν παρισταμένων, ἡρώτων καὶ πάλιν ἐὰν ὁ ἀποθανὼν ἀφῆκε πολυμελῆ οἰκογένειαν. Οἱ δὲ γείτονες ἀπεκρίνοντο ὅτι ἦτο πεντηκοντούτης, ἄγαμος, καὶ ὅτι δὲν ἤλθον χάριν ἐπιζώντων συγγενῶν οἱ πολλοὶ ἐκεῖνοι, οἱ συνοδεύοντες μετὰ λύπης εἰλικρινοὺς φίλον ἀγκλητὸν εἰς τὴν ἀποδημίαν ὑπόθεν οὐδεὶς ἐπιστρέφει.

Ἦτο ἀληθῶς εἰλικρινὴς καὶ γενικὴ ἡ λύπη ἢ προξενηθεῖσα ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου εἰδήσεως ὅτι ἀπέθανεν ὁ μαρκήσιος de Queux de Saint-Hilaire. Ναὶ μὲν, οἱ φίλοι του ἐγνώριζον τὸ φιλάσθενον τῆς κρασεώς του, κατὰ δὲ τὰ τελευ-

ΣΗΜ. Ἡ διατριβὴ αὕτη ἀνεγνώσθη γαλλιστὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 6 Μαρτίου τοῦ ἐν Παρίσιος συλλόγου τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.

ταῖα δύο ἢ τρία ἔτη ἔβλεπον μετ' ἀνησυχίας κυρτούμενον τὸ ὕψηλόν του ἀνάστημα καὶ ἀλλοιούμενον τὸ ἐκφραστικὸν πρόσωπόν του· ἀλλ' ὅμως ἐφαίνετο τόσον ζωηρός, τόσον δραστήριος, τόσον εὐθυμος, ὥστε δὲν ἐφαντάζοντο τὸν θάνατον ἐπικείμενον. Οὔτε αὐτὸς τὸν προσηθάνετο προσεγγίζοντα. "Ὅχι ὅτι τὸν ἐφοβεῖτο! ἀφ' οὗτου ἔθαψε τὴν μητέρα του εἶχον χαλαρωθῇ οἱ δεσμοὶ

οἱ προσκολλῶντες αὐτὸν εἰς τὴν ζωὴν. Ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἶνε προφάσεις ὑποκρύπτουσαι τὴν ἔμφυτον τοῦ ἀνθρώπου φιλοζωΐαν, ἀλλ' ὅχι ὅμως διὰ τοὺς συναισθανομένους ὅτι ἡ ὑπαρξίς των ἦτο πολῦτιμος ἐνόςφῳ μόνον ὑπῆρχον καρδίαὶ πάλλουςαι ἀποκλειστικῶς δι' αὐτούς. Εὐτυχῶς ἡ ζωὴ ἐξηκολούθει παρέχουσα εἰς ἐκεῖνον ἀφορμὰς εὐγενοῦς τέρψεως, διότι ἡγάπα πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ἡγαπᾶτο ἐγκαρδίως ὑπὸ τῶν φίλων του.

"Όσοι τὸν προσήγγιζον ἐγοητεύοντο ὑπὸ τῆς χάριτός του.

"Απαξ γνωρισθέντα

ἐπεθύμουν νὰ τὸν συχνάζωσιν, ὅσον δὲ πλείοτερον τὸν ἐσχετίζοντο, τόσον μᾶλλον τὸν ἡγάπων. Ἦσθάνετό τις ἑαυτὸν βελτιούμενον διὰ τῆς ἐπαφῆς του. Τὴν χάριν τοῦ λόγου του, τὴν προσήνειαν τῶν τρόπων του, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν γνώσεών του ἀνύψουν ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτῆρος, τὸ ὕψος τοῦ φρονήματος καὶ ἡ ἀγαθότης τῆς καρδίας του. Ἡ δὲ ἀγαθότης του αὕτη δὲν περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ αἰσθάνηται ἢ νὰ ἐπιδεικνύη εὐσπλαγχνίαν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς· τοῦτο εἶνε κοινὸν καὶ εὐκόλον. Χαίρων διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων, συνεμερίζετο τὴν χαρὰν των, καὶ οὐδενὸς ἐφείδετο κόπου ὅπως συντελεσθῇ πρὸς ἀπόλαυσίν της. Προθυμοποιούμενος νὰ γίνῃ

χρήσιμος καὶ πρόξενος κάλου, οὐδέποτε ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπισηφελῆ ἀμοιβὴν τῆς εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους τῶν εὐεργετούμενων. Δὲν ἐπερίμενε δὲ νὰ ζητηθῇ ἡ μεσολάβησις του ὅποτε ἐπρόκειτο περὶ τινος τὸν ὅποιον θεώρει ἄξιον εἶτε θέσεως, εἶτε προβιβάσμου, εἶτε τιμητικῆς διακρίσεως, ἢ μάλιστα ὅτε ἐπρόκειτο περὶ νέων ἐχόντων χρεῖαν ὑποστηρίξεως κατὰ τὰ πρῶτα δύσκολα βήματα τῆς ζωῆς. Ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐζήτει παρὰ τρίτων, καὶ εἰσηκούετο τόσον μᾶλλον, καθόσον οὐδέποτε ἐζήτησέ τι πρὸς ἴδιον ὄφελος. Πάντα δὲ ταῦτα ἄνευ στενῶν διακρίσεων, ἄνευ προλήψεων ἢ προκαταλήψεων. Καθολικὸς ἀκραιφνής, παρεδέχετο τὸ ἐνυπάρχον ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἔχοντας θρησκευμα ἄλλο, — μοναρχικὸς ἐκ πεποιθήσεως καὶ παραδόσεως, ἐτίμα καὶ ἡγάπα πολλοὺς ἀντιθέτων πολιτικῶν φρονημάτων. Οὐδέποτε ἀποκρύπτων τὰς ἰδίας ἀρχάς, ἐσίβετο τὰς τῶν ἄλλων, λέγων δὲ πάντοτε εἰλικρινῶς ὅ,τι ἐφρόνει, οὐδένα ἀντιφρονούντα δυσηρέσκει ἢ παρώριζεν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, κατεῖχε τὰς φυσικὰς καὶ τὰς ἐπικτήτους ἀρετὰς ὅσαι, συνεχνούμεναι, ἀποτελοῦν τὸν ἀληθῶς εὐγενῆ ἄνθρωπον.

Β'.

Εὐγενὴς ἦτο πράγματι, καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν καταγωγὴν. Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς δυτικῆς Γαλλίας. Εἰς ἐκ τῶν προγόνων του, ὁ Γουλιέλμος Le Queux χρηματίας ἀξιωματικὸς Ρικάρδου τοῦ Λεοντοκαρδου, διωρίσθη κατόπιν. περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἐκατονταετηρίδος, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Αὐγούστου, κυβερνήτης τῆς πόλεως Niort. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Γουλιέλμου τούτου, καθεῖξαν κατὰ τὴν δεκάτην ἐμπτην ἐκατονταετηρίδα, τὰ ἀνώτατα δημοτικὰ ἀξιώματα εἰς τὴν πόλιν La Rochelle. Ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ζ' (1422-1461) εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀδὰμ Le Queux, διεξήγαγε διαφόρους διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις εἰς Σκωτίαν καὶ εἰς Ἰσπανίαν. Κατὰ τὴν ἐπομένην ἐκατονταετηρίδα, ὁ Ὀλιβιέρους Le Queux, ἐχρημάτισεν ἐπανειλημμένως ἀρχηγὸς τῆς κοινότητος τῆς Rochelle. Ἐξ αὐτοῦ δὲ κατήγοντο οἱ ἄρχοντες de Saint-Hilaire, οἵτινες, κατὰ τοὺς θρησκευτικούς ἐμφυλίους πολέμους τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος, διέπρεψαν ὡς ὁπαδοὶ τοῦ Ἑρρίκου de Rohan, τοῦ ὁποίου ἦσαν ὑποτελεῖς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Le Queux, μετετράπη εἰς de Queux, προσετέθη δὲ εἰς αὐτὸ ἡ ἐπωνυμία de Saint-Hilaire ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἰδιοκτησίας, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Charente, περιελθούσης τότε εἰς κατοχὴν τῆς οἰκογενείας. Πολλοὶ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου διεκρίθησαν ὡς ἀξιωματικοὶ τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας. Ὁ πάππος τοῦ ἡμετέρου

φίλου, πλοίαρχος καὶ οὗτος ἀποβιώσας ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὸ 1779, εἶχε τιμηθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως του διὰ τοῦ τίτλου τοῦ μαρκησίου.

Ὅσον καὶ ἂν ἐποτίσθη τις ἐκ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἐκ τῶν ἰσοπεδωτικῶν ἰδεῶν τῶν δημοκρατικῶν κοινωνιῶν μας, ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἔχει τι τὸ εὐάρεστον ἢ τοιαύτη συνέχεια μακρῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων. Οὔτε διὰ τῶν τρόπων του οὔτε διὰ λόγων ὑπέδειξε ποτὲ ὁ μαρκήσιος τὴν ἐλαχίστην ἐπαρσιν διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν καταγωγὴν του, ἀλλὰ βεβαίως συνηθάνετο ἐνδόμυχόν τινα εὐχαρίστησιν καθὼ ἀντιπροσωπεύων οἰκογένειαν, τῆς ὁποίας τὸ ἐπώνυμον ἐτίμησαν τοσαῦται διαδοχικῶς γενεαί. Ἴσως δὲ τὸ αἶσθημα τοῦτο ἀπέβη ζωηρότερον ὅτε, κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη, ἀνέκτησε τὴν προγονικὴν ἰδιοκτησίαν τῆς ὁποίας ἔφερε τὸ ὄνομα.

Διαρκούσης τῆς καταιγίδος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ οἰκογένειά του ἠναγκάσθη ν' ἀποξενωθῇ τῆς ἰδιοκτησίας ἐκείνης. Ὁ πατὴρ τοῦ Μαρκησίου, Φίλιππος Ἀλέξανδρος, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1766, εἶχε καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν ἄμα ἐξελθὼν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων. Προβιβάσθεις εἰς λοχαγόν, ὑπηρέτησεν ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ Kerenveyer κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1792-1793, ὅτε καὶ ἐπληρώθη. Καθαίρεθεις ὡς εὐγενής, καὶ κατὰ συνέπειαν ὑποπτος, διαταχθῇ νὰ ἰδιωτεύῃ εἰς τὴν πόλιν Amiens. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ῥοβεσπιέρου μετέβη εἰς Δουγκέρκην, ὅπου ἐνυμφεῖθη καὶ καθεῖξεν ἐντὸς ὀλίγου θέσιν ἐπιφανῆ, ἀναγορευθεὶς δήμαρχος κατὰ τὸ ἐβδόμον ἔτος τῆς δημοκρατίας (1799). Τὸ ἐπόμενον ἔτος διωρίσθη ἐπαρχος τῆς περιφερείας Hazebrouck, ἀπὸ δὲ τοῦ 1811 μέχρι τοῦ 1822 ἐχρημάτισεν ἄνευ διακοπῆς, καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς αὐτῆς πόλεως ὑπὸ τε τὸν Ναπολέοντα καὶ τοὺς Βουρβόνους. Κατὰ τὸ 1823 ἐπαύθη ἐκ τῆς θέσεως ἐπαρχου, ὡς ἀντιπολιτευθεὶς τὴν Κυβέρνησιν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1830, διωρίσθη καὶ πάλιν ἐπαρχος τοῦ Hazebrouck μέχρι τοῦ 1843. Εἰς ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς ὑπηρεσίας του προήχθη εἰς ἀξιωματικὸν τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς περιφερείας τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀντεπροσώπευσε καὶ ἐκυβέρνησε, προσέφερον αὐθορμητῶς, διὰ κοινῆς συνεισφορᾶς, σκεῦος ἀργυροῦν πολύτιμον, ὡς δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης των.

Ἀποθανούσης τῆς πρώτης συζύγου του εἶχε νυμφευθῇ, κατὰ τὸ 1831, τὴν Στεφανίαν Coffyn-Maerten, θυγατέρα ἐνὸς τῶν εὐποληπτοτέρων κατοίκων τῆς Δουγκέρκης. Ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου γάμου ἐγεννήθη τὴν 2 Μαρτίου 1837 (μετὰ τρία τέκνα ἀποθανόντα εἰς νεαρὰν ἡλικίαν,) ὁ

Αὐγούστος Ἑρρίκος Ἐδουάρδος, μαρκήσιος de Queux de Saint-Hilaire

Τὰ πρῶτα τῆς παιδικῆς ἡλικίας του ἔτη διήλθεν εἰς τὴν βορειανατολικὴν ἐκείνην ἄκραν τῆς Γαλλίας, ἣ ὁποία γεωγραφικῶς ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἡ αὐτὴ καὶ ἐνταῦθα πεδιάς, ὁμοιοτρόπως προφυλαττομένη κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν κυμάτων, ἐπίσης διατεταμένη ὑπὸ διωρῶν, καὶ δι' ἐπιμόνου ἐργασίας μεταβληθεῖσα εἰς ἀγρούς εὐφόρους καὶ εἰς πλουσίας νομάς. Αἱ πρῶται ἐκεῖ ἐντυπώσεις οὐδέποτε ἐξηλείφθησαν ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ μαρκησίου. Ἐθαύμαζε τοὺς ὀρεινοὺς τόπους ἀλλὰ προπάντων ἐτέρπετο ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀχνῶν ἐκείνων πεδιάδων, τῶν ὁποίων τὸν ὀρίζοντα μόλις διαγράφουν ποῦ καὶ ποῦ ταπεινά τινα ὑψώματα, καὶ ὅπου διέρχεται ἀνεμπόδιστος ὁ ἄνεμος, ὕγρὸς ἔτι ἐκ τοῦ γείτονος ὠκεανοῦ. Ἠγάπα τὴν μικρὰν γενέτειράν του πόλιν τοῦ Hazebrouck καὶ τὰς ἡσύχους ὁδοὺς τῆς, διατρεχομένης ἄνευ βίας ἢ βοῆς ὑπὸ τῶν ἐξ ἴσου ἡσυχῶν κατοίκων, ἠρέσκετο ἀνευρισκόμενος μετὰ τῶν βορείων ἐκεῖ συμπατριωτῶν του, οἵτινες γενόμενοι Γάλλοι διέμειναν ὅμως, κατὰ πολλὰ, ἀληθεῖς πάντοτε Φλαμανδοί. Καθὼς λέγει ὁ Ἀγγλος ποιητής,⁽¹⁾ «τὸ παιδίον εἶναι ὁ πατήρ τοῦ ἀνδρός». Ἀλλ' εἰς αἱ πρῶται ἐπιδράσεις συνετέλεσαν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ σπουδαίου καὶ πρακτικοῦ μέρους τοῦ χαρακτῆρος τοῦ μαρκησίου, ἐνυπῆρχεν οὐχ ἥττον εἰς αὐτὸν καὶ ἡ ζωηρότης τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πατρόθεν κατήγετο. Ἐκ τοῦ κράματος τῶν δύο τούτων διαφορῶν πηγῶν συναποτελέσθη ὁ ἀληθὴς ἐκεῖνος Παρισινός.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κατὰ τὸ 1847, ἡ χήρα του ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Παρίσιος χάριν τῆς ἀνατροφῆς τοῦ μόνου ἐπιζώντος τέκνου τῆς, δεκαετοῦς τότε. Ἐπιθυμοῦσα νὰ κατοικῇ ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον τῆς σχολῆς Sainte-Barbe ὅπου ἐμαθήτευεν ὁ υἱός τῆς, ἐξέλεξε τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Soufflot οἰκίαν, ὅπου ἔκτοτε διεβίωσαν. Ὁ μαρκήσιος ἔλεγεν ἀστεειύμενος ὅτι ὑπολογιζομένης τῆς ἀνά πᾶσιν ἀναλώσειν τοῦ ἐνοικιαστηρίου ἐξοικονομηθείσης δαπάνης τῆς μετοικεσίας, κατόκει δωρεὰν εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐλθσάμενος ὅμως ὁπόσῃν δαπάνῃ ἄλλου εἶδους συνεπέφερον ἡ τοιαύτη μονιμότης, καθὼς διευκολύνουσα τὴν κλίσιν του πρὸς σχηματισμὸν συλλογῶν. Δύσκολος ἡ ἀπαρίθμησις παντὸς ὅ,τι συνεσφαιρέθη ἐντὸς τῶν δωματίων ἐκείνων κατὰ τὴν διάρκειαν τεσσαράκοντα περὶ τοῦ ἐτῶν. Βιβλία ἐξεχειλίζον πανταχοῦ, καὶ ἀφοῦ ἔτι δι' ἀλλεπαλλήλων ἀποστολῶν κατήρτισεν εἰς τὴν ἑπαυλὶν του πλουσίαν βιβλιοθήκην τὴν ὁποίαν διὰ τῆς διαθήκης του ἐκληροδότησεν

εἰς τὴν παρακειμένην πόλιν τοῦ Rochefort. Δι' εἰκόνας καὶ ἔργα τέχνης δὲν ὑπῆρχε πλέον θέσις εἰς τοὺς τοίχους καὶ ἐπὶ τῶν σκευῶν. Εἰς ὅλας δὲ τὰς γωνίας, εἰς τὰ συρτάρια, ὑπὸ τὰ ἐπιπλά, χαρτοφυλάκια πλήρη χαλκογραφιῶν, αὐτογράφων, χειρογράφων... Παρεκτός πλουσίας μουσικῆς βιβλιοθήκης καὶ πολυτίμου συλλογῆς μουσικῶν ὀργάνων, (μεταξὺ τῶν ὁποίων βιολίον Stradivarius καὶ τόξα μεγάλης ἀξίας), εἶχε πρὸς τοῦτοις συλλέξει σπανίαν σειρὰν αὐτογράφων τῶν διασημοτέρων μουσουργῶν, περιλαμβανούσαν ἐπιστολάς καὶ μουσικὰς συνθέσεις. Ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἀποβιώσεώς του ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῆς Γαλλίας βιβλιοθήκης ἄλλην πολυτίμον συλλογὴν τοῦ χειρογράφων λατινικῶν καὶ γαλλικῶν. Ἐξ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἡγόραζεν εἰς δημοπρασίας καὶ παλαιοπωλεῖα ὅσας εὕρισκεν ἐπιστολάς τοῦ Κοραῆ ἢ ἄλλων γνωστῶν Ἑλλήνων, καθὼς καὶ ἔγγραφα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821⁽¹⁾. Ἐνθυμήματα τῶν περιηγήσεών του καὶ δῶρα φίλων προσετίθεντο εἰς ταῦτα πάντα, ἡ δ' ἐπισώρευσις τοσούτων ἀντικειμένων προσφιλῶν συνετέλει εἰς τὸ νὰ προσκολλῶνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν κατοικίαν τῶν ἐκείνου καὶ ἡ μήτηρ του. Αὕτη ἀπεβίωσεν ἐκεῖ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1883, ἡ δὲ οἰκία ἔκτοτε ἔγεινε προσφιλεστέρα ἔτι εἰς τὸν υἱόν τῆς. Κατέλαβε τὸν κοιτῶνά τῆς, ἐκοιμάτο ἐπὶ τῆς κλίνης ὅπου ἐξεψύχασεν Ἐπὶ τῆς κλίνης ἐκείνης ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς ν' ἀποθάνῃ, ἡ δ' εὐσεβὴς εὐχή του ἐπληρώθη.

Ἐτρεφεν ἄκραν πρὸς τὴν μητέρα του ἀφοσίωσιν τὴν ἐλάτρευε ζωσαν, οὐδέποτε δ' ἔπαυσε πενθῶν αὐτὴν ἀποθανοῦσαν. Ἦτο γυνὴ εὐγενῆς, εὐπαίδευτος, σταθερωτάτη τὸν χαρακτῆρα. Χηρεύσασα ἀφιέρωσε τὸν βίον εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ τῆς. Ἐκ μερίμνης προνοητικῆς ἀπέκρυψε, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν του, ὅτι εἶχε χρηματικὴν περιουσίαν, τὸν ἔπεισε δὲ ὅτι θὰ κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς ἐργασίας του, ὡς διδασκαλὸς ἢ ὡς νομικός, ὁ νέος ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον τῶν σταδίων τούτων καί, ἐξελθὼν τῆς σχολῆς Sainte-Barbe ἐνεγράφη φοιτητῆς τῆς Νομικῆς. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του καὶ λαβὼν τὸ διπλωμά του (κατὰ τὸ 1859), ἔμαθε τότε πρῶτον παρὰ τῆς μητρὸς του ὅτι ἡ πατρικὴ του κληρονομία, καίτοι μετρία, ἐξησφάλιζε τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Μετὰ δικαίας εὐγνωμοσύνης ἀνεπόλει ὁ μαρκήσιος τὸ σπάνιον τοῦτο δεῖγμα πεφωτισμένης μητρικῆς στοργῆς.

Λαβὼν τὴν ἀδειαν τοῦ δικηγορεῖν ἤρχισε τὴν ἐπιβαλλομένην προκαταρκτικὴν ἐξάσκησιν τοῦ

(1) Wordsworth «The child is father to the man».

(1) Τὴν συλλογὴν ταύτην ἐκληροδότησεν εἰς τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον.

ἐπαγγέλματος εἰς τὰ δικαστήρια, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ παρητήθη ὀριστικῶς τοῦ σταδίου τούτου συναινούσης τῆς μητρὸς του. Αὕτη εἶχε κατορθώσει ὅ,τι ἐπεθύμει· ὁ υἱὸς τῆς ἐκπαιδευθεὶς τακτικῶς ἀπέκτησε τὴν ἑξὶν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν κλίσιν τῆς μελέτης, ὥστε δὲν ἦτο ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς κινδύνους τῆς ἀεργίας καὶ τῶν φαύλων τῆς νεότητος πειρασμῶν. Ἄλλως δέ, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἡ μήτηρ του τὴν ἀγάπην ἐξευγενιστικῶν διασκεδάσεων. Τὸν ὠδήγησεν εἰς ξένας χώρας, διδάσκουσα διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ὁπόσῃν τέρψιν καὶ ὠφέλειαν παρέχουν αἱ περιηγήσεις εἰς τοὺς γνωρίζοντας πῶς νὰ περιηγῶνται. Κατὰ τὸ 1851 μετέβησαν ὁμοῦ εἰς Λονδίνον, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς πρώτης παγκοσμίου ἐκθέσεως, κατόπιν ἐπισκέφθησαν διαδοχικῶς τὴν Γερμανίαν, τὰς Σκανδιναυικὰς χώρας, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ὁλλανδίαν, μετ' αὐτὰς δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκάστη τῶν τοιούτων περιηγήσεων παρεῖχεν ἀφορμὴν ὅπως ἐξασκηθῶσιν εἰς τὰς ξένας γλώσσας, ὅπως μελετήσωσιν ἐπὶ τόπου τὰ μνημεῖα τῆς οἰκείας τέχνης, ὅπως συνάψωσι μετὰ τῶν ἐγγχωρίων σχέσεις, αἱ ὁποῖαι πολλὰκις δὲν ἦσαν ἐφήμεροι. Ἐφαίνοντο ἐνθυμούμενοι τὸν πλάνητα Ἰθακήσιον, ὁ ὁποῖος δὲν περιωρίζετο βλέπων τὰ ἄστυα ἀλλ' ἤθελε καὶ νὰ γνωρίῃ τὸν τόπον τῶν κατοικῶν.

Αἱ κοιναὶ αὗται διανοητικαὶ ἀπολαύσεις ἐπηύξανον τὴν μεταξὺ τῆς νέας ἔτι χήρας καὶ τοῦ μόνου τέκνου τῆς τρυφερᾶν ἀγάπην. Συνέβη μεταξὺ αὐτῶν ὅ,τι συνήθως ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις συμβαίνει. Καθόσον ἀνδρίζεται ὁ υἱός, συναισθάνεται αὐξάνουσαν τὴν εὐθύνην του ἀπέναντι τῆς σεβαστῆς μητρὸς, τῆς ὁποίας γίνεταί ὁ προστάτης. Καθόσον δὲ γηράσκει ἡ μήτηρ, προσκολλᾶται πλειότερον εἰς τὸ μόνον στήριγμά της. Ἰερὰ τις φιλία ἐπικολλᾶται οὕτω εἰς τὸ φυσικὸν μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ φίλτρον, διὰ τῆς μακρᾶς ἔξεως αἱ δύο ὑπάρξεις συνταυτιζόμεναι ἐπαρκοῦν ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην, ἡ δὲ παρῆσθυσίς τρίτου ἀναμέσον αὐτῶν παρουσιάζεται ὡς κίνδυνος τὸν ὁποῖον ἀμφοτέροι φοβοῦνται καίτοι μὴ ὁμολογοῦντες τοῦτο. Ἰδοὺ διατὶ δὲν ἐνυμφεῖθη ὁ μαρκήσιος. Πρὸς τί νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἀποκτησὶν οἰκογενείας, ἡ εὐτυχίας οἰκιακῆς, ἐνῶ καὶ ὁ οἰκογενειακὸς κύκλος καὶ ἡ εὐτυχία ὑπῆρχον πλήρεις καὶ ἐντελεῖς μεταξὺ τῆς μητρὸς του καὶ αὐτοῦ; Ἡ μαρκησία ὀδυρκεστέρα, ἐπροσπάθησε κατ' ἀρχὰς νὰ τὸν μεταπείσῃ, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἔπαυσε παρακινεῖν τὸν υἱὸν τῆς νὰ νυμφεῖται. Ἰσως ἐνδομύχως ἐπεδοκίμαζε τὴν ἐπιμονήν του. Ἐξῆσεν ὅσον περισσότερο ἡδυνήθη, ὅπως μὴ τὸν ἀφήσῃ μόνον. Ὅτε ἀπέθανε, ὁ υἱὸς τῆς εἶχε φθάσει εἰς ἡλικίαν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι νομίζουν συνήθως ὅτι παρῆλθεν ἡ ὥρα τοῦ γάμου.

Γ'.

Εἰς τὴν μητέρα του ἐπίσης ἐχρεώσται ὁ μαρκήσιος καὶ τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν, ἣτις ἀναπτυχθεῖσα καὶ καλλιεργηθεῖσα παιδιόθεν, ὑπῆρξε πηγὴ εὐγενῶν τέρψεων καθ' ὅλην τῆς ζωῆς του τὴν διάρκειαν. Μαθητὴς διδασκάλων διασήμεων, εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὰ ἔγχορδα ὀργανα ἐπιδεξιότητα ἀνωτέραν τῆς συνήθως ἀποκτωμένης ὑπὸ ἐρασιτεχνῶν. Χάριν αὐτοῦ ἡ μαρκησία ἐδίδε τακτικῶς μουσικὰς συναναστροφάς, εἰς τὰς ὁποίας πολλοὶ ἔξοχοι τεχνῖται ἐφιλοτιμοῦντο νὰ παρευρίσκωνται. Ὁ θάνατός της διέκοψε τὰς τοιαύτας συναυλίας, ἀλλ' ἐπανελήφθησαν μετὰ τινα χρόνον, μέχρι δὲ τῆς τελευταίας ἀναχωρήσεώς του ἐκ Παρισίων ὁ μαρκήσιος, καίτοι πάσχων, ἐξηκολούθει ἐκτελῶν τὸ μέρος του εἰς συνθέσεις ἐκλεκτὰς τοῦ Beethoven, τοῦ Haydn ἢ τοῦ Mozart. Συχνάκις μετὰ τὴν βραχεῖαν σιγὴν, τὴν ἐπακολουθοῦσαν τοὺς τελευταίους φθόγγους, ἡγείρετο, καὶ μεθ' ὅλης τῆς ζέσεως τῆς φιλομούσου ψυχῆς του ἀνέλυεν αἰτιολογικῶς τὸν θαυμασμόν του, ἡ διηγεῖτο ἀνέκδοτόν τι περὶ τοῦ ἐκτελεσθέντος ἔργου ἢ περὶ τοῦ βίου τοῦ συνθέσαντος αὐτό.

Φίλος πολλῶν μουσουργῶν ἐκ τῶν μαῶλλον φημιζομένων ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνερχομένων πρὸς τὴν φήμην, ἐθαύμαζε πρὸ πάντων τὴν κλασικὴν μουσικὴν, ἀλλ' ἐξετίμα καὶ ἐξεθείαζε προθύμως πᾶν ὅ,τι ἄξιον ἐπαίνου ὀφείλομεν εἰς τὴν νέαν σχολήν. Ἐπρωτίμα ὁμως πάντοτε τοὺς παλαιούς, εὐρίσκων αἰετοτε νέα τὰ ἔργα των. Εἰς τὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν A. Blanc (sur la musique de chambre) διακηρύττει «ὅτι δὲν συγκαταλέγεται μετὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν θιασωτῶν τῆς σφόδρᾶ νεωτερίζουσας σχολῆς, τῆς μουσικῆς ἐκείνης τὴν ὁποίαν οἱ πολλοὶ θαυμάζουν τόσον πλειότερον καθόσον ὀλιγώτερον τὴν ἐννοοῦν. Οἱ ἀληθεῖς ἔρασται τῆς μουσικῆς, ἐπιλέγει, δὲν ἐξαπατῶνται εὐκόλως καὶ ἐπανερχονται κατὰ προτίμησιν πρὸς ἐκείνους, οἵτινες εἶχον τὴν διάνοιαν καθαράν καὶ εὐθεῖαν τὴν καρδίαν. Οἱ τοιοῦτοι ἐγνώριζον πάντοτε τί ἤθελον νὰ ἐκφράσωσι καὶ πτό ἐξέφρασαν καλῶς».

Ἡ πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν τοῦ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ὅπως γνωρίσῃ νεώτατος ἔτι τὸν Ῥοσῖνην. Ὁ ἐνδοξὸς μουσουργὸς εἰλκύσθη εὐκόλως ὑπὸ τοῦ νέου ἐρασιτέχνου, ἡ δὲ γνωριμία μετετρέπη ταχέως εἰς εἰλικρινῆ ἐκατέρωθεν φιλίαν. Ὁ μαρκήσιος ἀνεκάλει εὐχαρίστως τὰς ἀναμνήσεις τῶν σχέσεών του πρὸς τὸν μέγαν ἐκείνον καὶ εὐφύστατον ἄνδρα, ἡρέσκετο δὲ ἡμιλῶν περὶ αὐτοῦ καὶ ἀναφέρων ἀνέκδοτά του.

Ἡρέσκετο ἐπίσης ἡμιλῶν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης καὶ περὶ ἄλλου ἐνδόξου ἀνδρὸς ὅστις κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐποχὴν τὸν ἐτίμησε διὰ τῆς φιλίας του. Αἱ σχέσεις τὰς ὁποίας ὁ Λα-

μαρτίνος εἶχε συνάψει μετὰ τοῦ πατρὸς τοῦ μαρκησίου, κατὰ τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνά του εἰς τὴν περιφέρειαν, τῆς ὁποίας ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο τότε ἑπάρχος, διηυκόλυναν τὴν γνωριμίαν τοῦ νέου εὐπατρίδου μετὰ τοῦ πεφημισμένου ποιητοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως τῆς ζωῆς του ἔτη ἐπέδειξεν εἰς αὐτὸν ὁ μαρκήσιος ἀφοσίωσιν υἱικήν. Ἀνεκάλει μετὰ στοργῆς καὶ ὑπερφηανείας τὰς σκέψεις, τὰς συμβουλὰς, τὰς ἐκμυστηρεύσεις ὅσας παρὰ τοῦ στόματός του ἤκουσε. Δὲν ἐξεθειάζεν ἀδικηρίτως πᾶν ὅ,τι ἔγραψεν ὁ Ἀλμαρτίνος, ἀλλ' ἐθαύμαζε τὸν ποιητὴν τῶν Ἀρμονιῶν, τῶν Ποιητικῶν Μελετῶν καὶ τοῦ Jocelyn. "Ὅτε ἐπῆλθε πρό τινων ἐτῶν ἡ ἐπισκίασις τῆς ποιητικῆς του δόξης, ὁ πιστὸς του φίλος ἐλυπήθη καίριως, ἀλλ' ὅμως παρηγορεῖτο προλέγων ὅτι τὴν παροδικὴν παραγνώρισιν τῆς ἀξίας του θὰ διαδεχθῇ καὶ πάλιν ὁ θαυμασμός, παρηκολούθει δὲ μετὰ χαρᾶς τὰς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐναργεῖς ἀποδείξεις τῆς ἐπαληθεύσεως τῆς προφητείας του.

"Ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, παρεκτός τῶν δύο τούτων μεγάλων ἀνδρῶν, ὁ μαρκήσιος καθ' ὅλον τὸν βίον του, συνεδέθη συχνάκις διὰ στενῆς φι-

λίας μετὰ γερόντων. Περιοριζόμενοι εἰς γνωστὰ μόνον ὀνόματα, ἀναφέρομεν τὸν ζωγράφον Couder, τὸν ὁποῖον ἀπὸ καρδίας ἠγάπα, τὸν διάσημον γλύπτην Bonnassieux, ὅστις ἐθρήνησε τὸν θνατὸν του μετὰ στοργῆς πατρικῆς, τὸν Egger τοῦ ὁποίου περιέθλαπε μετ' ἀφοσίωσεως τὰ γηρατεῖα, σκιασθέντα ἐκ σκληρᾶς δοκιμασίας, τῆς τυφλώσεως. Τοὺς πρὸ αὐτοῦ καταβάντας εἰς τὸν τάφον ἐτίμα νεκρούς, ὅσον τοὺς εἶχεν ἀγαπήσει ζῶντας. Αἱ βιογραφίαι τὰς ὁποίας συνέγραψε τοῦ Egger αὐτοῦ, τοῦ Brunet de Presles, τοῦ Wyndham, τοῦ d'Eichthal καὶ ἄλλων ἔτι, μαρτυροῦν ὅπως εἶχε περὶ πολλοῦ τὴν μνήμην τῶν γηραιῶν φίλων του. Τὸ τελευταῖόν του ἔργον, δεῖγμα παρόμοιον στοργῆς πρὸς ἀποθάνοντα φίλον, ἦτο ἡ διατριβὴ περὶ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου τοῦ Ἑμμανουὴλ Μίλλερ, ἡ προταχθεῖσα τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ὁ λόγιος ἐκεῖνος Ἑλληνιστὴς ἔγραψε κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς Θάσον καὶ εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος. Τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ βιβλίου τούτου τὴν ἐπιστάσιν εἶχεν ἀναλάβει ὁ μαρκήσιος μετὰ τῆς συνήθους του προθυμίας.

"Ἐπὶ τὸ τέλος

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

Ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς καρδιάς

Τῷ φίλῳ Ἀλφ. Στ...

Περὶ τὴν δέιλαν τῆς πρωτομαγιάς, τὴν ὥραν καθ' ἣν οἱ ἄλλοι κατήρχοντο, ἐπιστρέφοντες ἐκ τῶν κήπων, ἐγὼ ἀνηρχόμην μόνος τὴν λεωφόρον τῶν Ὑψωμάτων, τὸν ὠραιότερον ἐξοχικὸν περιπάτον τῆς Ζακύνθου.

Πρὸς τοὺς ἐπιστρέφοντας ὁμίλους, παιδρούς, γελῶντας, καταφόρτους ἐξ ἀνθέων καὶ στεφάνων καὶ κλάδων, ἀπετέλει ἀντίθεσιν ζωηρὰν ὁ νεαρός μου φίλος Ἀλέκος, ἐρχόμενος μόνος, ῥεμβός, μὲ μίαν κάλυκα βαθείας ἐρυθροῦ ρόδου, τὴν ὁποίαν ἔφερον ἐν τῇ κομβιοδόχῃ, αἰδημόνως ἐπιφανομένη μετὰ τριῶν πρασίνων φυλλαρίων.

Τὸν ἐσταματήσα καὶ τῷ εἶπα:

«Ἐνα μονάχα, ἀλλ' ἀξίζει τὸν κόπο. Σπᾶνι εἶδα τόσον ὠραῖο τριαντάφυλλο. Βλέπω ὅτι σὺ ἔκοψες τὸν καλλίτερο Μάη ἀπ' ὅλους

— Πραγματικῶς!» μοὶ ἀπήντησε μὲ τὸ μᾶλλον εὐφρόσυνόν του μειδίσμα «Ὅυτε καὶ ἐγὼ δὲν ἤλπιζα νὰ ἐορτάσω σήμερα μιὰ τέτοια πρωτομαγιά. Σὲ βεβαιῶ ὅτι αὐτὸ τὸ τριαντάφυλλο κανεὶς δὲν τῷχει.

— Θὰ ἐφαίνόμην λοιπὸν πολὺ ἀπαιτητικός, ἂν σοῦ τὸ ζήτηῖς;

— Πάρα πολὺ μάλιστα. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ σοῦ τὸ δώσω, ἀφ' οὗ τὸ ἔκοψα ἔς τὸ περιβόλι... τῆς καρδιάς;

— Ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς καρδιάς! Δὲν ἐννοῶ κα-

λὰ καλὰ τί θέλεις νὰ πῆς, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς εἶσαι πολὺ εὐτυχὴς ἄνθρωπος.

— Τὸ νῦρες! αὐτὸ τὸ τριανταφυλλάκι ἔχει, φίλε μου, τὴν ἱστορίαν του...

— Μικράν, ὠραίαν καὶ εὐώδη, ὅπως εἶν' αὐτό. Δὲν θὰ μοῦ τὴν πῆς ἄρα γε;

— Ἄ, ὄχι, ποτέ. Προτιμῶ νὰ σοῦ τὸ δώσω.

— Ἀφ' οὗ εἶνε ἔτσι... λοιπὸν!»

Τὸν ἀπεχαιρέτισα καὶ ἐξηκολούθησα τὸν ἀνήφορόν μου, παρακάμπτων δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοὺς πυκνοὺς κατερχομένους ὁμίλους. Εἶχα λησμονήσῃ μετ' ὀλίγον τὸν μετὰ τοῦ φίλου μου διάλογον, ὅτε μ' ἔκαμε νὰ τὸν ἐνθυμηθῶ ἐκ νέου ἡ συνάντησις νεαρᾶς κόρης, ἐρχομένης ἐπίσης ἐκ τῆς ἐορτῆς τῶν ἀνθέων μετὰ τῆς μητρός της καὶ τῆς μεγαλειτέρας της ἀδελφῆς. Ὄνομαζετο Ἀνθή, τὸ σεμνὸν κόσμημα οἰκογενείας πολὺ φιλικῆς μου. Ἦτο ἐκ τῶν παρθενικῶν ἐκείνων πλασμάτων τὰ ὁποῖα ἀμνηχανεὶ ὁ ποιητὴς πῶς νὰ περιγράψῃ, διότι ἐν ᾧ δὲν ἔχουσι τίποτε ἀξίον ἐπαίνων ὑπερβολικῶν καὶ λυρισμοῦ ὑπερνεφέλου, ἀποτελοῦσιν ἐν τούτοις σύνολον γλυκὺ καὶ συμπαθές. Ἐφόρει ἐσθῆτα ἀπλῆν, ἐλαφρὰν, ὠχρόλευκον, ὡς τὸ πέταλον τῆς μοσχαῖς, καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους της ἀνεπαύετο ἁρμονικῶς κάλυξ ἐρυθροῦ ρόδου ἐν μέσῳ φυλλαρίων, τὴν ὁποίαν, εὐθὺς καθὼς ἤρχετο, ἀνεγνώρισα ὡς δίδυμον ἀδελφάκι